

Tècniques d'anàlisi de dades qualitatives

Carles-Enric Riba Campos

PID_00151463

Material docent de la UOC

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Carles-Enric Riba Campos

Doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació per la UB (1986), professor titular de Metodologia de les ciències del comportament a la Facultat de Psicologia de la UB i professor consultor de la UOC. Actualment dirigeix l'*Anuario de Psicología*, revista de psicologia general publicada per la UB. La seva activitat docent i investigadora ha estat vinculada a la sistematització i aplicació de la metodologia psicològica en l'àmbit del treball de camp i l'observació, amb especial èmfasi en la significació social del comportament i en la comunicació. Amb aquesta perspectiva, ha relacionat l'enfocament semiòtic amb la metodologia pròpia de les ciències socials i, dins d'aquesta cruïlla d'interessos, ha nascut la seva particular dedicació a la metodologia qualitativa, entesa com un conjunt d'estratègies i recursos adreçats a la comprensió en profunditat i en clau intersubjectiva del comportament humà. Ha publicat diversos llibres i articles sobre les temàtiques indicades.

Primera edició: febrer 2010
© Carles-Enric Riba Campos
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2010
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Disseny: Manel Andreu
Realització editorial: Eureka Media, SL
ISBN: 978-84-692-8554-1
Dipòsit legal: B-1.371-2010

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

Els mètodes d'investigació qualitativa tenen les característiques diferencials següents –que són ben conegudes–, entre d'altres: una clara orientació cap als estudis de casos, la utilització de protocols de treballs oberts i flexibles (en comparació amb els quantitius) i la inserció de l'investigador en el teixit personal i social de l'objecte d'estudi, contemplat i interpretat a una distància molt més curta que la que separa l'observador científic convencional dels materials analitzats. A més, i en consonància amb aquests trets, en una investigació qualitativa típica és lícit canviar diverses vegades el rumb metodològic al llarg del període d'estudi, ja que l'investigador, o l'equip d'investigació, poden considerar que cal modificar-lo segons ho aconsellin les circumstàncies i/o la informació que s'ha anat aplegant. Així, el recorregut d'una investigació qualitativa s'aparta del d'una investigació quantitativa en la mesura que, en la primera, l'aplicació d'un procediment o d'un protocol no es manté invariable al llarg de tot el procés d'indagació i anàlisi, mentre que en la segona s'hi manté obligatòriament. En una investigació experimental, per exemple, si calgués alterar algun detall del disseny, el canvi s'introduiria en un experiment posterior, no en el que està en curs i ha sorgit la necessitat de canvi, atès que qualsevol modificació del protocol enmig del procediment introduiria biaixos importants.

La investigació qualitativa típica és, doncs, autocorrectiva i progressa en espiral, retrocedint i avançant, adaptant-se als canvis que l'objecte d'estudi pateix en ser abordat i indagat, canvis que també afecten la percepció que en té l'investigador. En aquesta atmosfera de treball, no solament la metodologia, sinó les tècniques aplicades, han de tenir un caràcter més obert i dúctil.

Què entenem per *tècniques*? Tota metodologia sistematitzada (observacional, experimental, selectiva; quantitativa, qualitativa) disposa d'un assortiment de recursos en forma de protocols o plans d'acció en què cristal·litza el mètode en cada una de les seves aplicacions i en cada fase de desenvolupament de la investigació. Són les tècniques. I poden veure's com el banc d'eines de la metodologia, eines d'ús i forma concrets que s'encarreguen de prendre contacte amb els materials conductuals o textuals estudiats, d'incidir-hi, extraient-ne informació, arrançant-los, organitzant-los i interpretant-los. Les tècniques donen forma a les tàctiques de selecció de subjectes o situacions, al sistema de registre o recollida d'informació, a la manera de classificar o categoritzar aquesta darrera i a les diferents estratègies d'anàlisi de dades. El protocol tècnic consisteix en una seqüència d'instruccions referents a les accions o operacions que s'han de dur a terme sobre el material d'estudi, i pot anar associada o no a l'ús d'instruments (per exemple, de mesura).

En perspectiva quantitativa, positivista o convencional, l'aplicació de les tècniques és rígida: en cada fase de la recerca l'investigador disposa de diverses opcions i cada una té la seva funció dins d'unes determinades condicions d'aplicació. La manera d'executar la tècnica és unívoca i, si admet variants, també estan inequívocament regulades. Per contra, en perspectiva qualitativa l'aplicació de la tècnica es fa en unes condicions més elàstiques; més adaptades a cada circumstància particular de recerca. El ventall d'opcions possibles en cada fase del mètode és més ampli i menys subjecte a una regla; així mateix, el ventall d'opcions possible en cada fase d'aplicació d'una tècnica concreta admet marges de variació i adaptacions *ad hoc* a cada escenari de recerca. L'aspecte que pren una tècnica en una investigació qualitativa depèn sovint de consideracions pragmàtiques relatives al context sociocultural en què s'utilitza, a les condicions i als objectius de la utilització. N'hi ha prou de comparar l'aplicació estricta d'un test amb la d'un qüestionari i amb la gestió d'una entrevista en profunditat, per tal de copsar aquestes diferències en el grau d'obertura o flexibilitat de les tècniques quantitatives i qualitatives.

En definitiva, les tècniques qualitatives recolzen sobre codis força adaptables i, per això, comporten una pràctica inevitablement artesanal, molt lligada a l'experiència o a l'"ofici" de l'investigador. Això no significa que aquestes tècniques estiguin mancades de rigor o de sistematicitat dintre del seu caràcter parcialment casuístic o "fet a mida", emmotllat a les peculiaritats de cada estudi.

En aquest text ens hem centrat en les principals tècniques d'anàlisi emprades en la investigació qualitativa prototípica. Cal tenir present (com expliquem en diferents llocs del text) que la investigació qualitativa posa en marxa les operacions d'anàlisi des del mateix inici de la indagació, atès que aquestes operacions es consideren inseparables de les de mostratge, registre i categorització de la informació. A diferència, una vegada més, de la investigació quantitativa, l'anàlisi no es frena en les primeres etapes de la recerca, sinó que hi és potenciada; el treball analític està en acció des de les primeres decisions preses per l'investigador.

Nosaltres hem organitzat els materials d'aquest text amb el mateix tarannà. Després d'un capítol 1 de presentació que recull alguns dels punts comentats en aquesta introducció, el capítol 2 s'ocupa de les principals tècniques qualitatives en el camp de la selecció i el tractament de la informació, és a dir, en la resolució del mostratge, el registre i les anàlisis inicials del tema. A continuació, el text penetra en el terreny de la segmentació i categorització dels materials textuais, seguint les petjades de la teoria fonamentada (*grounded theory*). En el capítol 3 s'aborda l'anàlisi de contingut en el vessant més qualitatiu, recuperant per mitjà d'aquest prisma la qüestió de la categorització i encetant la de la qualitat de les dades. El capítol 4 està dedicat a l'anàlisi del discurs dintre de les fronteres que la separen de l'anàlisi de contingut, i hi inclou les diverses tendències dintre d'aquesta denominació genèrica. El capítol 5 se centra en l'anàlisi de les imatges corresponents als missatges icònics i no verbals, tant d'aquells generats pel cos humà (comunicació no verbal) com d'aquells altres

produïts per la societat i la cultura (còmic, publicitat, arts). Finalment, en dos annexos, hem afegit algunes recomanacions sobre la redacció d'un informe qualitatiu i un petit resum dels recursos informàtics de què disposa actualment l'investigador que treballa amb mètodes i tècniques qualitatives.

Esperem que tot plegat us sigui útil.

Objectius

Els objectius d'aquesta assignatura són els següents:

- 1.** Assolir una bona comprensió de la intenció i les característiques de les tècniques qualitatives en general, a partir de contrastar-les amb les quantitatives.
- 2.** Assolir prou capacitat de discriminació entre els diferents tipus de tècniques qualitatives, tocant al rendiment variable que pot oferir la seva aplicació segons l'objecte d'estudi i al seu ús adaptat a les diferents fases d'una investigació.
- 3.** Saber aplicar correctament, en cada una de les diferents propostes d'investigació, els criteris que canalitzen les diferents opcions de mostreig en perspectiva qualitativa, i ser capaç, a més, de justificar-ne l'elecció.
- 4.** Saber escollir amb encert, d'entre cada una de les diferents propostes d'investigació, la tècnica de registre més adequada, i ser capaç, a més, de justificar-ne l'elecció.
- 5.** Conèixer les principals opcions generals d'anàlisi qualitativa i saber establir justificadament la correspondència correcta entre aquestes opcions i els objectes d'estudi que s'investiguen.
- 6.** Conèixer els elements bàsics de l'anàlisi de contingut i saber aplicar-la (en aquest nivell bàsic) a mostres textuais.
- 7.** Conèixer els elements bàsics de l'anàlisi del discurs i saber aplicar-la (en aquest nivell bàsic) a mostres textuais.
- 8.** Conèixer els elements essencials de l'anàlisi de la imatge i saber aplicar-la (en aquest nivell bàsic) a exemples, tant en l'apartat de la comunicació no verbal com en el de les produccions icòniques de la cultura.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Introducció a les tècniques qualitatives

Carles-Enric Riba Campos

1. Trets distintius de les tècniques qualitatives
2. Àmbits d'aplicació de les tècniques qualitatives

Mòdul didàctic 2

Les tècniques qualitatives en la selecció i tractament de la informació

Carles-Enric Riba Campos

1. El mostratge de subjectes en la investigació qualitativa
2. Panorama de les tècniques de registre i transcripció
3. Tècniques de codificació en investigació qualitativa

Mòdul didàctic 3

L'anàlisi de contingut en perspectiva qualitativa

Carles-Enric Riba Campos

1. Bases metodològiques
2. Exemples desenvolupats d'anàlisi de contingut
3. La qualitat de les dades en l'anàlisi de contingut

Mòdul didàctic 4

L'anàlisi del discurs

Carles-Enric Riba Campos

1. Què és el discurs
2. Què és l'anàlisi del discurs
3. Protocols, graelles i eines de l'anàlisi del discurs
4. Tres exemples abreujats d'anàlisi del discurs

Mòdul didàctic 5

L'anàlisi de la imatge

Carles-Enric Riba Campos

1. El canal visual i el signe no lingüístic
2. La comunicació no verbal i les seves produccions principals

Mòdul didàctic 6

Annexos

Carles-Enric Riba Campos

1. Annex 1: L'informe qualitatiu
2. Annex 2: Tractament informàtic de dades qualitatives

